

ЦРНОГОРАЦ.

НЕЂЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 43.

На Цетињу у Суботу 20. Новембра 1871.

ГОДИНА I

ЦРНОГОРАЦ излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. е. 6; по год. 3; четврт год. е. 1. 50. п.; — За СРБИЈУ год. е. 7; по год. е. 3. 50. п.; четврт год. е. 1. 75. п. — За све друге земље год. е. 8; по год. е. 4; четврт год. е. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Дописи, предплата и све наручбине шаљу се уредништву на Цетињу преко г. Петра Рамадановића у Котору.

ТУРСКА НАПРЕДУЈЕ.

Као гријешни људи гријешили смо до сада, што смо непрестано говорили о Турској, да је она разбојничка држава, да је она међу образованијем свијетом дивља звијер на ланцу јевропске дипломатије, звијер, којој су бачени милиони хришћана, у неситу чељусти. Ми почињемо увијати да баш није са свијем тако, да се ни она не разликује много од својих друга, које се зову "велике силе" исто као и она. Или зар се не догађају и код ње промјене у министарству, зар се не збацују и у њој чиновници исто тако као на примјер и у Аустраји? Што су ти министри и чиновници исти као и предходни или још и гори, томе није она ни мало крива. То бива и у другим државама, па су за то оне опет „цивилизоване.“ Зашто дакле неби и Турска била? Да поважемо и даљу сличност. Турска има свога султана, који више узима, него што се у многијем другијем држави плаћа владоцу. Зар то није узориг? Турска има своје судове, и свакога злочинца власт уапси и преда томе суду. Што га последице — ако је Турчин — неосуди него пусти слободна, зар то није благородно, зар нетражимо и ми сви слободу за се? Турска државна власт увијек штедљива и има сваке године све више дуга, а то видимо и у векијем другијем образованијем државама. Турска удара све већи налог на владетел, а то исто раде и још неке државе. У Турској има ага и спахија као и на другијем мјестима богате госпоре, а народ постоје голотиња и сиротиња исто као и у другој којој држави. У Турској је народ роб, стока, без главе, без свакога права, а такве животиње сгорене по образу и подобију божјем негује и још по века очинска држава. Турска има земаља од природе лијепијех, богатијех, изобиљнијех, које је она опустошила и сатрла све што је у њој и на њој, а таквијех пустара имају и друге благословене државе. Због свега тога кажу неки људи, да ће Турска пропасти и да је већ у пошљедњем часу свога живота, али то исто кажу и за другу државу, која је напредна и просвјетљена.

И ми бјесмо годико лакоумни, да усвојимо мишљење тих људи. Али хвала сретном случају још за рана се избависмо из те заблуде и ми ово већ кличемо: Турска напредује!

Овијех дана добисмо од једнога пријатеља из Далмације један лист артије наштампан с једне стране српскијем а с друге стране с турскијем словима. На челу му пише „Сарајевски цвијетник.“ И одмах смо знали да ће бити то онај лист, о којем смо слушали, да га издаје турска влада у Сарајеву, и да су се око њега испуниле неке скитнице, потурице и чивути, те за новце служе Турчину а хуле све што је српско, све што је поштено, све што иде у прилог слободи. Отворисмо га с љубопитством, о којим човјек често гледа којекакве лакардије и на — доиста — велико чудо наше, нађосмо је се одмах на првој па чак и на другој страни говори о нама, о листу нашем. И прочитамо га, и то — не можемо да му не подаскамо — прочитамо га са особитом пажњом. И шта нађосмо? Пограду на нашу личност, на наш лист, на наш српски на-

род у Црној Гори и васколики изван ње. Повода томе, каже „Сар. цв.“ дао му је наш чланак о стању Турске и наши многобројни дописи из српскијех земаља у турској царевини. На чланак неће, вели, да одговора и ако би лако могао доказати, да није истина што „Црногорац“ каже, да Турска мора пропасти, због тога, што је разбојничка држава, него на против, да је она у најблагословенијем стању и да ће још дуго, дуго да живи. Што се тиче дописа, узео их је пет шест преда се и побија их са званичнијем турскијем извјештајима.

У томе надајемо ми доста повода, да проговоримо опет коју о тој ствари и ако је већ острџана исто колнко и сама Турска. Али, „Сарајевски цвијетник“ нека нам не замјери, што смо поношљиви, па се нежемо с њиме да упуштамо у разговор. Ми смо у земљи, где јунаци живе, који траже себи, ако не већег, а оно бар себи равнога противника. На којекакве пазавце и гадове неће човјек ни да стане. Обраћамо се дакле самој Турској.

Прије свега морамо владу турску потсетити, да је она већ поодавно забранила наш лист за сву Турску. А овај број „Сарајев. цв.“ је од пошљедњег октобра. Дакле из времена, када је „Црноборац“ већ забрањен у Турској. Одкуда дакле дође он у то скитничко-потуричову уредништво? И како подноси влади турској образ, да у своме листу одговара нашем листу, којем је забранила улазак у Турску државу?

Не, и ако је одеоља њезин образ од многијех удараца, ипак осјећа она срамоту ту, али јој је невоља. Она је забранила „Црногорца“ што види да се овај не шали, а данас му одговара у „Сар. Цв.“ и обећава, да ће то и у будуће чинити, јер види да је „Црногорац“ пренун народнијех тужба на турска насиља, и јер добро види да „Црногорац“ разноси вапај рајина не само по свему српском народу, него и по страном свијету. Један пријатељ наш, коме су добро познати сарајевски одношаји увјерава нас, да Турска нема толико унижавности и осјетљивости, да би похитала да се правда пред свијетом, него да је тај одговор потакнут са једнога турско-пријатељскога важнога мјеста у Сарајеву. Напошљедку нама је све једно, потицао он од саме турске владе, или од њезнога гоенодскога пријатеља у Сарајеву. Толико је извјесно да је одговор званичан и то не само по томе, што излази у званичноме листу, него и по томе што се служи званичнијем податцима. При свем том истинитост дописа нашијех остаје не побијена. Да је Ристу из љубинске нахије отето имање као и многијем другијем Хришћанима, да је при мјерењу земље иста Хришћанима отимата, да су два Хришћанина од истијех Турака у војничком хану убијена, да је Танае Тодоровић трговац из Фоче убијен и да му новце Турци нијесу узели само за то што му нијесу могли о грлу наћи, и да су за све то још Хришћани окривљивани, а прави кривци Турци и ако су били привидно уапшени, да су били одмах пуштени, — то је све факт, који на може нико порећи. А је ли и потребно? Зар се не усамљени догађаји? Зар именов „Турчин“ не изказује ас изображени свијет насиње, необузданост, и

вјерство? Зар Турци од како дођоше у Јевропу нерадише непрестано да одрже себи такав глас? Па и данас зар нијесу не само српски него и сви јевропски листови и сви редови људства пуни хришћанскога јаука, који долази испод њихова притиска? Па и да не говоримо о турској маси, која је на најнижем ступњу суровости, него да узмемо владу, која с њима управља. Камо њезини „хатишерџи“ и „хатихумајуни“? Је ли их испунила? За пошљедњијех скоро двијеста година имала је она у Јевропи преко двадесет уговора различнијех. Како их је, колико и у колико извршавала? Турска је највећи лажов од како је и не само према својим народима него и према Јевропи, према овој до душе није ни стало много до тога да она испуни своја обећања. И то зна народ наш у Босни, као и сви Хришћани у Турској, као и сав свијет. На коме хоће „Сарајев. Цв.“ да соли памет?

Нека дакле он слободно побија наше дописе и у будуће. Влада их турска неће побити са плаћенијем перима, него једино тијем, ако обустави насиље у својој држави, уведе правду, ред и слободу. А то је опет немогуће.

Што се тиче нашега или боље рећи општега увјерења, да Турској спасења нема, против тога се зајед оградају турска влада преко свога сарајевског органа.

Сваки мислећи човјек, а онај који још боље познаје стање Турске, још је већма увјерен о томе. Ми смо то јасно изложили у чланку, за који се срдн „С. Ц.“ Својом унутрашњом управом води Турска сама себе својој најбржој пропасти. Али и да није тога, може ли Турска имати изгледа на опстанак?

Ослобођење Хришћана то је пропаст Турске у Јевропи. О томе ослобођењу давно се мислило па и раднло. И од тога часа изречена је њој смртна пресуда. Околности су њој биле такве да се та пресуда није могла извршити. За наш народ то не само да нијета, ште него је корист. Јер прије педесет година да је дошао какав силни, да ту пресуду изврши, Хришћани би се ослободили турскога јарма, а пали би у друго ропство. Данас више нема те опасности. Преко великога дијела народа српскога, који је данас својој пуној политичкој свјести, не може нико његову браћу из једнога у друго ропство одвести. А ни у овоме их не може Турска још за дуго држати. Што их буде већма притискивала, тијм ће више ускорити свој пошљедњи час. Једни Срби данас хоће да се ослободе, а други и хоће а не могу да их ослободе. То је тако и Турска, ако није, што сумњамо, оно треба да се навикне на ту мисао. То је нама главно уздање, али има још једна значајна околност.

У Јевропи се догађаји тако хитро догађају и развијају, да није могуће, да до најскоријега времена не букне пожар, који ће извјесно Турску спржити. На Русију и Прусију упро је данас сваки очи. Међу та два дива, види се заплетена Аустро-Угарска, о којој сваки разбира, хоће ли јој допасти каква улога рада, што би само у заједници с Прусијом могло бити, или ће пасти у стање тпрљења, у којем би случају имала Русију за противника иза које би опет Прусија чекала да уграби своје. По свему што се зна што се с разлогом може претпоставити, такав

је суклоб неизбјежан. И онда нека Турска пригне врат. Друго јој не остаје, јер главе извјесно пеће дићи.

Нека пајамници турски не мисле дакле да ми говоримо о скорој пронасти Турске због тога само, што то желимо, или што је се бојимо или што своју слагу прецењујимо. Не, ми рачунамо са фактима, који су и Турској познати исто као и нама, само је разлика та, што их ми с радошћу употребљујемо, а Турска их страшно крије и испред своје сопствене увиђавности.

Толико имадосмо рећи на изазивање турскога сарајевског листа. Нека продужи своја нападања на нас слободно. Паметан и поштен човек не може ни очекивати, да се он с нама слаже. Али ми се с њим доста у једноме слажемо, а то је, да — Турска напредује. Само се и ту мимолазимо у једној малености: — Он каже, да Турска напредује у свом животу, а ми кажемо да напредује у својој — пропасти.

СРБИМА У ТУРСКОЈ.

Браћо земљаци! У странијем па и нашијем листовима у октобру мјесецу, прочитах брзојав из Сарајева, који јавља, како је нови валија у цјелој вилајету (Босни и Херцеговини) обнародово ферман султанов: „да се одсада парнице несмију забављати, да ниједан судија несме мито узимати, и да је сваком подјанику отворен пут управо к султану“. А прије овога на 20-30 дана читао сам у истим новинама други брзојав опет из Сарајева, у ком се каже: „да нови валија по царској вољи предузима знатне реформе чинити, а прва је та, што ће се од сада много више чланова од хришћанске стране у судове понајемштати, и у опште народним жељама одговорити“ и т. д.

Тако ето пише, обећава и јоште „енергично жели“, некрштени султан својој рајч, па ко је некрштени финој и подлој мајсторији цариградској, тај ће се томе обрадовати; али ви, браћо, земљаци, немојте од тих углађених обећања никаква добра очекивати, нити на основу тога икакви изгледа на бољу будућност подлагати. Јер, и ако би се све испунило, што премилостиви султан ове године удјели својој раји и опет то ништа није, спроби наших тежња, почем нам је у дужности и жељи тражити узвишенију слободу и подну народно, грађанско и човечанско право, без чега се ни у каквом погледу по духу вјека и потребама народним напредовати не може, нити се могу људи, без тога правим људима сматрати, а то за то, што самар само животиња носи, и то јоште нижа животиња, а слободу прави човек поштовати и уживати зна и може, и за њу се вада одсудно борити.

Покушајмо показати нишгавост султанских реформа!

Што се тиче неузимања мита, то се никада у турским судовима укинути не може, или бар све докле догођ заповједници турски пожеколико жена имају, догођ раскошно живе и прежомјерно пију, и док им се не одреди пензија за осигурање живота у болести и старости. Осим тога мито се је заповједницима турским тако рећи у крв прелило и у страст прешло, те ће ју све докле узимати и народ глобити догођ се за тај преступ неизда закон по ком би се сваки примаоц мита на вјечну робију осудити могао. То би могло помоћи, али то Турска никада нит хоће нит може учинити, јер да може, она би то давно учинила, да би вас до данас са свијем прогутала, као што је Пруска Пољацима или би вас држала бар као Аустрија своје народе. Али Турска неће то, она хоће да сте ви везани робови и тако ће вас држати догођ неуропадне.

Даље се вели у ферману, да је свакоме поданику отворен пут управо султану да правцу тражи.

Овој се великој реформи и дјеца смијати морају, јер прво, ко је тај будала, да због неке учињене неправде од Босне до Цариграда преко 25 дана сувим путује или 9—10 параходом, у којих оба ова случаја треба ужасно много трошкова учинити, што нису у стању ни босански трговци а камо ли сиротиња раја којој се највише и чини неправда. А друго нико се лако ни одважити неће, па макар најгрђу штету или правду претрпио; почем напријед зна да је султан подлацима, гујама и јакренима још више ограда него ли хришћански порфирносци што по милости божијој владају и великодушно по мрвицу од слободе народима и грађанима дјеле.

Што се тиче оног другог брзојава у ком се вели, да ће се одсада већина чланова судских од хришћана учинити и намјештати, и од тога никаква, а ма бар никаква добра очекивати не можемо; јер ево рећићемо да ће ту тачку влада турска испунити, али и опет која је вајда отуда, кад ће се за та мјеста судејска изабрати нишчи духом и нишчи умом, који нити ће знати шта ће тражити, нити ће смјети да бране и оно на што имају подну право и по самом турском закону да бране и заступају, акамоли да траже од угњетача народних оно што им у позиву лежи и што потребују нужде народне и дух овога вјека. До душе умножење тих нових судских чланова може доијети само још веће дације, а иначе друго ништа.

Дакле, све те отачаске жеље и реформе султанове толико врједне колико:

„Жив ми Тодор да се чини говор“.

Ово сваки ко познаје турску владу, и ко здравога разума има мора признати, и с презрењем изсмјевати оне углађене рјечи са којима ферман султанов почињу се и завршују, то јест, да он као мудри и најмилостивији отац најбрижљивије се стара о срећи и напредку свију својих поданика, и о томе, како је, бајаги, рад уредити своју државу по примјеру најсрећнијих и најуреденијих држава јевропских, да, с највећим гвусањем све те лажарије и петљаније презрети треба, и у себи самом свог спаса тражити; јер кад би турска влада макар и мало желела од срца оно што труби из Цариграда, и кад би јој стало било до напредка народног, онда: прво, одредила би нам који милион гроша годишње на просветне цјели, и предала их нашим општинама да оне по својој увиђавности и жељи народној веће и мање школе подижу и науку по народу шире. (Општине би да је среће и свјести, још одавно и саме захтјевале од владе турске тако рјешење у корист просвете и напредка народног; јер недаје народ од свога крвавога зноја толики грди новца да се само тиме наслађавају султани, наше и њиови хареми; него даје дацију да буде слободан у кући и на путу, да ужива слободу и право свуда и пред сваким, да се пита свуда је се за ња га и о њему ради, и да за те повце може подизати школе и у њима научити своје синове како ће познавати путеве за бољи напредак народа и човека.)

Друго, кад би нам напредка желела дала би нам право и средства, да бар заведемо неколико гимназија, реални школа, учитељски и земједјелски училишта, ако нас још свеучилиштем удостојити не могу. Та ево руска студена сибирија свеучилишта добија, а у нас јоште ни речених училишта није допуштено имати а камоли да их они сами подижу.

Треће, кад нам жели напредка зашто нам не да право добијати најважније људе из других напреднијих крајева за наставнике народне, и зашто им се опстанак неумјамчи, него чим когођ поштеним, напредним и праведним духом дисати почне, одма му се покаже тавница, прогонство и коначна пропаст?

Четврто, ако напредка желе зашто на срамоту свијету и вијеку, хришћанству и човјечанству забрањују новине и важне свакојаке књиге и журнале добијати из сусједнијих држава, или зашто их у земљи нашој недолуштити и неуреди штампати, као што се то у свима јевропским земљама чини? Ције ли најнечовјечије и најгрозније недјело у свијету за сопствене наше новце да нам не дају знање и срећу куповати и користити се њиме? то је више по ужасно!

Пето, ако нам желе напредка зашто неумјамче законом слободу личности и имања, и општинску самоуправу, без које није ни замислити стварног напредка.

Шесто, ако је влада дошљедна својим законима обећању, зашто не да право народу да имају своју народну подну слободу скупштину, која је највише у стању као и општинска автономнаја народ унапредити и усрећити?

Седмо, зашто нам не дају право да сами окружне заповједнице из средине своје бирамо, па и самог валију, него нам шаљу и намећу људе из Цариграда омаке који ни језика нашег не знају, а камоли да нам што друго ваљано по дужности учине?

Осмо, зар ће онај који жели народу напредка, забранити му јавни збор и договор, и јавно удруживање и предавање, што се сматра душом народног правога развитка?

Девето, зар може онај желити и радити за напредак народни који троши дацију — крв на-

родну на великолепше хареме, на луксус и шпијунство, чиме се не само некористи по ујасно штети народу, у сваком погледу?

Десето, кад би се усрдно за срећу народа радило, зар се неби оне чемерне и гадне досадање тамнице уништиле, и у мјесто њих ваљане радионице завеле, да тако прво сачувају они чланове породице и народа од губитка здравља и живота, а друго, да их у њима ражним занатима и пословању науче а предавањем користних наука поправе их у понашању и њиховом владању.

Једавајесто, кад би о добру народа султanova влада радила, зар не би у вријеме епидемије какве изаслала лекарска друштва да народ спасавају; и зар не би још одавна све баруштине и мочарна мјеста заповједали прокопати дт отицу и за собом оног грдпог смрада неостављају, одашта народ многе болести па и смрт добија и пропада, а уз то и велике штете подноси што онолике земље под баруштинама леже, које би се дивно обрађивати могле? и на пошљедку кад би турска влада знала и хтјела за напредка народа радити, зар не би досада прочистила Бојану код Скадра, те би тако текло „скадарско језеро“ (блато) што је „питому Зегу“ поглавида тако, да би се око 6—7000 кућа наседити могло, па онај простор што под водом сада лежи?

Дакле, браћо земљаци, кад о свему томе зрело промислите, мождетел и замислити од султана и његовијех паша, који сматрају народ као да су га под аренду од бога закупили, да вам о напредку раде и желе? Можеш ли штогођ очекивати од таквих изрода људства, који народу његово природно право газе и човјечанску и народну слободу потару, и који у свили, злату и кадефи изобилују, а бједној раји ни толико не остављају да глад угод, голотињу одјене, станишта од непогоде покриву и синове своје да ња науке? Можеш ли и даље тријети да ти немилојрдно посе и отимају што си ти крвавијем знојем стекао и зарадио, а уз то ти крвнички косе и гоне све што поштено и праведно осјећати и говорити умје?

Не, браћо, земљаци, пити више треба да од тих крволока људства штогођ изчекујете, нити да шњима више каквијех преговора имате; него сдружите се братски са србо-муамедовцима и србо-католицима, па ко год поштено српски мисли и духом садањег вијека дише; когођ жели бити син свете слободе и човјек — човјеком, а не срамни роб отрова мрских султана и паша турскијех; когођ праве српске крви у прсима својима има и горке ране косовске памти; когођ жели себи и својим нараштају среће и напредка, славе и жељне будућности тај нека прикупља и храбри народ да готов буде првом приликом под срету заставу да сваком поштеном њем стати, кад ју искрени пријатељи народа и отачбине развију са усљиком: „Ко је човјек ко је србин нек се диже на оружје! а ко је изрод, ко ли рђа, нек злотвору јоште служи.

Цетиње, 1871. год.
мјесеца новембра.

Арх. В. Пелагић.

КОШУТ О ЧЕСКОЈ КРИЗИ.

У прошлом броју саопштили смо мисли Кошутове о новијем појавама у Ауртро-Угарској. Држимо да је врједно, да саопштите и друго писмо Кошутово о ствари чешкој управљено „Мађар Ујнагу“, органу крајње лијевце мађарскога сабора.

Прије свега вели Кошут, да се ствар мора са гледништа заједничкијех послова посматрати, јер се не може презирати стање, које сада постоји. За тијем доказује опширно Кошут, за што он не може да призна законе о заједничкијем стварима. Па доказујући ствар јасно и одважно наставља овако:

Ја сам се падао, да заједнички закон веће дуго трајати. Но од кад сам чешке предлоге читао, па видно, како су се они јако умекшали, и шта све хоће да признаду и да у основне законе прима, онда сам се заиста задивно. И наметне ми се мисао, да та заједничка, тешка невоља може доста дуго трајати, те ће мој народ упропастити. Тога се становишта држим ја, који сам одсудан противник „заједничког“ закона. Но грофови Бајст и Андраши, који у том „закону“ лишу и живе, они су са свог сопственог гледишта требали чешку понуду као особита дар слијене среће сматрати, којијем би њиховом мртво рођеном дијетету нешто животног дало.

На у чему се састоји та језгра оног заједничког дјелања са гледишта твораца његовог? 1. У томе, да се као заједничка ствар сматра све оно, што су они као такво прогласили. Ни мање ни више. 2. Начело дуализма, на коме у погледу извршавања заједничких послова земље угарске круне заједно сачињавају једну половину, а остале земље и покрајине заједничке монархије другу половину; 3. у томе, да те двије земље, односно ти савезници имају да расправљају оне заједничке послове делегацијама; 4. У начелу једнакости да наиме једна половина ни више ни мање делегата не шаље, него друга; 5. У сразмјерном давању квоте (принеока државном дугу); 6. У заједничком министарству и његовом делокругу; 7. У заједничкој војсци. То су страшни ствари, по ипак држим, да сам не тачно и безпристрасно набрајао. Но Чеси су све то признали. И изрично су изјавили, да неће у томе ни једнога словца мијењати, шта више да су готови примати сва сходна одређења у њихове основне законе. И то је чему сам се задивљив. Како ће они томе пријек међу собом подијелити број делегата и квоту што на њих пада, то се не тиче ни Угарске цити којег угарског министра, у то се не смије ни један угарски министар мјешати. Шта би Деак и Андрашије рекао, када би се Аустрија или Чешка хтјеле у то мјешати, како ће се Угарска и Хрватска у погледу шаљања делегација и подјелења на њих спадајућих тридесет и девет процената међу собом сложити? Како се могао угарски министар дати уногребити за сретство централистичких снова за хегемонијом и овдјема за љубав учинити Угарску гријешником, предметом највеће народне мржње?

У осталом Кошут пеће само да се ограничи на тужбе, него хоће и да се помогне, ако се може. Он види зло у ове три ствари: 1. У мржњи словенских народа, која је покренута интервенцијом Андрашијевог; 2. У утиливу, што та мржња коју етнографских одношаја Угарске на ствар њених одношаја може имати и што га има; и 3. у тој околности, што смо ми управо тијем заједничким установама лишени снаге, да евентуалној, свакако спољнијем нападајем ојачаној криви силом на сусрет изићи можемо. Да би се зло могло савладати, то се према њему препоручује троје: 1. да се мржња од отачинске одклони, 2. да се утилив те мржње на отачаствовање одвојаје предупреди; 3. да се персоналној увуји пређе, да би се на пово сувереним поставили народ могао сходно побринути за сопствену сигурност, и за сигурност династије.

За тијем говори Кошут о интерпелацији посланика Коломана Тисе, који се њоме за акцију у смислу горње 3. тачке одлучио. Но чини се, да он нема особита повјерења према Тисином подухвату, јер с једне стране изражава бојазан, да Тисом покренута ствар не падне, а с друге стране мисли, да га побуди на предузетје заночетого, јер је прилика јако посрјешња а и Деакова страна не може се сад повлачити, када је јасно, да се дјело од г. 1867 не може да одржи.

Што се тиче начина како ће се мржња словенских народа у Угарској одклонити, то Кошут не зна боље средство, него оно, које је заступник Хилфи први пробао, кад је у својој интерпелацији симпатично споменуо аутономичке тежње „ческога народа.“ Нека и сабор учини исту изјаву. То није ни најмање интервенција, тијем мање, кад се тијем отачина од велике опасности спасава. То би била самообрана, а не неоправдана интервенција. Или бјеше ли то не оправдана интервенција, када су у онјех 30 година сабор и журијаније подигле тако снажно свој глас за Пољску? Или, бјеше ли то неоправдана интервенција, када сам ја на посљедњем појунском сабору рекао, да се пародима у држави мора повратити света уставност, ипаче ће и наш устав непрестанијем нападајима изложен бити? Двије круне на једној глави, то је увијек зло, једна мора пријети преко друге. — На кад је још једна апсолутистична? — Ви знате шта је затијем шведовало. Ја нијесам створио оно вријеме, али сам био сахат, који сам га показивао. Или, бјеше ли то не оправдана интервенција, када је и сам сабор од г. 1867 на злосретну заједничку погодбу као неопходни услов стављао уставност у Аустрији?

У осталом не треба се пуштати у одређењање декембарског устава и чешкога државног права. Постоји свечана изјава монархова у отпису од 12. Септембра, у којем се изриче, да круна хоће радо да призна право краљевине Ческе и да га крунидбеном заклетвом обнови.

То даје довољан основ симпатичној изјави и Кошут очекује од Тисе, да ће он таково у најсходнијој форми изазвати. Да би се утилив противу Угарске покренуте мржње на унутарње земаљске одношаје на супрот изишло предаже Кошут ово:

1., Пошто се чини, да народности нијесу задовољне са постојећим народноснијем законом, то нека им се даде прилика, да своје жеље изнесу; 2., према Хрватској не треба више ићи путем насиља и безакоња као што је Андрашије пошао. Хрватима треба допустити, да своје жеље у погледу ревидирати се имајућих тачака поравнања поднесу, а сабор нека учини што је могуће, да се братска сюза између Угарске и Хрватске опет учврсти.

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

Саопштавамо по „Обзору“ мисли францеских листова о Словенима. „Рапсел“ пристаје уз назор лондоска „Тамса“, да Бајстом пада германизам у Аустрији, па онда долемизирајућ с „Пестер Лојдом“ заступа директне изборе и вапи: „Пропаст директних избора значи утамањење Славена“.

О руским листовим мније гласило Виктор Хига, да из њих проицава права радост, премда ју опрезно крију. За потврду тога цитира ријечи „Вједомости“ (којих?): „Сада су Чеси присиљени радити у Аустрији за ствар панславизма и настојати око ослобођења Славена“.

„Радикал“ мисли, да је Бајст пао с тога, што је Келлерсперг ублажио програм федералистички предлозио. Цар је жртвовао Бајста срчби федералиста. „Ситуација“, вели овај орган, „врло је панета, и ми мислимо, да ако цар не да Славјанима задовољштина знатних, царство се излаже...“

И радикалне странке, странке данашње генерације францеске, споменути ми вам је Гамбетову „Републике франсе“, сестру јој „Конституцион“ и братића „Авенир национала“.

Први, досљедан свому програму, наставља назвати одмах за уводним чланком вијести из словенскога свијета. У одступу Бајстому види више по над прости, он види „разсудо читаво састава“. По његовом лако бијаше већ г. 1867 предвидити недостатнијет Бајстони лијека, „па неће ни ревновање Андрашијево нит властита прецјена памества мађарскога одврнути кобну судбину. Аустрији суђена је скоро дислокација, јер не хтједе у равноправности тражити темеља за удрушбу народа својих. Лађа је и овај пут пострадао у час, кад се приближи луци. Ако Њемци теже у Њемачку, а Мађари *), постав господари, одуравају сваку поступљивост према Славенима, што ће онда бити из те Аустрије, која није знала другље спаса тражити по у скрајној централизацији?“

„Конституцион“ набројив факта догодишња се у посљедњи час у Аустрији, додаје: „Из тога се види, каковим потешкоћама се бори влада ческа и које погубељи пријете ујемствоу јединству Аустрије.“ Овај орган побјаду луду измишљотину да је Бајст пао од ческо-мађарских коварства, када су се Чеси сложили с Андрашијем, како би Хохенвартову пољтику на своју корист експлоатирали. Орган наивно кличе: „Андраши слабо је популаран међу Славени“.

„Авенир национала“ се посебно бави с „велезнаменитим путовањем кнеза Милана“. Овај да је пут посљедица ъемачких побједа, а још више кризе аустријске. Србија да се је била усљед улагивана Андрашијева већ по свему приближила Угарској. Њемачким да су побједама све сање и сви трудови Андрашијеви да су у воду пали. Страх да је обузео Славене пред Њемством, те се независни Славени обраћају к Русији, а зависни аустријски Славени хтједоме у федерализму тражити заштити противу сили германској.

Од умјерених републиканских листова чуноватим начпном „Опнион национала“ у Бајстому одступу налази побједу германизма, јер Бајст да је био почамши од Садове персонафикација освете противу Прусској, дочим Андраши, као сви Мађари, од Садове у свачем подупиру Пруску. Наступ мађарскога министарства да значи непријатељство противу Русији. Бајст да је пао мудрог сикетком, пошто је пружио, морално побјеђен, руке гостинској интриги.

„Либерте“ посвећује уводни чланак Аустрији. „Либерте“ јест лист г. Жирардина, који и за францеску федерализам проповиједа. Тај је чланак од свију данашњи најзанимљивији.

*) Прије знали су Францези само за „Хонгрова (Угре) данас већ никада Угрша непамјенују к Мађаром. Он. и.

Нацртав у кратко аустријске размирице посљедњег аустра, наведши Ригерове ријечи год. 1866: „Славјане хоће свести међу Њемце и Мађаре“ и епоменув Штросмајерову изреку: „Славјани гледају према истоку, гђе имаду велику задаћу испунити“ руга се Бајсту, кога данас више не зову „каробником“. „Да“, анставља, „Славени гледају према истоку. Ове дубоке ријечи хрватскога владике још су нам данас у памети, а сада су испуњене; пад Бајстов разсудо је дуализма. Ми смо то проричали 25. колотова пригодном гостинскога састанка. Дуализам Бајстов није служио к иному, но к већем раздражењу антагонизма међ Њемци-Мађари и Славени. Бајст је Њемац, на гледа у Њемачку. Логика хоће, да се Аустрија ослања на Славене; царство федералистичко једини је спас. Политика Бајстова предаде Аустрију везаним рукама за таоца Њемцем; одступ Бајстов враћа јој опет сву слободу“. Писац дође до закључка, да ће се Фрањо Јосиф прије или касње морати крунити у Прагу, те круни св. Вацлава придружити круни св. Стјепана, под којом да ће се међ Мађари, Хрвати и Румуни морати мир повратити.

„Биен публик“, чији уредник за столом Тјеровим сабира материјал за списе своје, побја „Пестер Лојдово“ мњење, по ком би именоване Андрашијево за министра иностраних дјела могло изазвати конфликт са Русијом. „Неби ли се рекло“, причеће Тјерово гласило мистериозно, „да Андраши познаје и мора извести план, сложен с његовим сусједом?“ Овај моћни сусјед дакако може само Германија бити. Иста мисао и из горе споменутога разглабања часописа „Опнион натионала“ провирује.

Међу клерикалним листовима честитају си „Универс“ и „Монде“ к одступу Бајстому. Потонји сграби ти згоду, да наброји страховите приправе Русије и да опомене Францеску, нека си брзо створи моћну владу (Еврик В. дакако), која ће једина бити врсна, ступати с Русијом у савез, дочим за републике није ни помислити, да би се Русија удостојала корацати с францеском узпоред противу Прусској. „Монде“ види рат већ будуће године.

„Биржевија Бједомости“ не вјерује, да Бајстов одпуст стоји у савезу с ческом погодбом, него навађа Бисмаркове ријечи, које је изустрио, кад је постао главом прускога министарства, да Аустрија мора своје средиште на исток превјетити, држе „В. В.“, да је Бајст Бисмарку за вољу одпуштен. Истина је, да је Бајст радио око спојена Аустрије с Њемачким, ну се у оној мјери и онако, како си то Бисмарк жели. Бисмарку се хоће одважја човјека, тврда Мађара, који се не боји велика рата ради славе мађарске само кад зна, да га пријатељ Бисмарк подупиру. А такав је за Бисмарка човјек гроф Андраши. Главни програм Андрашија и Бисмарка свађају „Бирж. Вјед.“ у ове токе: 1. Утврђење и коначно сједињење Њемачке у јест свих земаљах, у којих господује ъемштина. 2. Ријешити источно питање у смислу кнеза Бисмарка и савезне му Аустро-Угарске, или боље рекши: Угарске (Мађарије) Њемачке а ваљда и чешке земље припојити ће се Њемачкој; Угарска постати ће средиштем преустројене Аустрије, велике подунавске државе, о којој јур давно савнају мађарски политичи. Та се велика подунавска држава (док боду неолучи о Турској), мора ослањати о силну сусједну државу, а та ће држава бити Њемачка, раширена од Балта до Адрије. Угарска би прије зависила од Берлина, него ли од Пеште, те неби имала веће важности него проста васална држава царства Њемачкога. У том смислу треба разумјети промјену средишта Аустрије, што подупирују тајни агенти Бисмаркови. Именоване грофа Андрашија није ништа оно, него први корак к оживотворењу идеје Бисмаркове гледе премјештења средишта аустријскога, с тога та околност чини речену промјену особености за Русију важном и знаменитом.

Гроф Бајст није у никога у Русији узживао повјерења, а тим мање може му се надати гроф Андраши, бијесни мађаризатор словенских народах Угарске. Андраши ће од сада још већу имати важност и прилику за своје планове. Дужност је Русије, да буде на стражи, да буде на све приправна. Андраши ако и нема окретности Бајстове, то има уз остале све способности, које могу његову политику утврдити провокацијом.

„Народ“ карактеришући грофа Андрашија, кога најмљени листови као великога дипломату узнесе, овако пише у његовом досадањем рачијем напредку:

„Позив министра-председника мађарског био је: да се положај троједне краљевине и Ердеља

ндеси тако, да све земље сматрају сvezу са Мађарском као увјет свога постојања.

Гроф Андраши није овај задатак или како решио, или хрљаво.

Позив министра-председника мађарског ово је; да питање народности у Мађарској тако изведе, да народности немају узрока ни на коју другу страну обзирати се, него да у даном државном друштву нађу подпуну гаранцију за свој обстанак и слободно и наравно своје развијање.

Гроф Андраши оставља Србље и Романа сасвим озлојеђене; а у словачким жупанијама гибљу се валови народног незадовољства јаче, него икада.

Мађарски министар-председник имао се по старати, да са Чесима у што бољем споразумљењу буде.

Гроф Андраши начинио је Чехе крвним душманима мађарским.

Мађарски министар-председник ишао је нарочито са Србијом модум вивенди одржати.

Гроф Андраши одлази а Србију је срећно са свим одгућно.

Гроф Андраши одржао се подпуно у повјерењу царевом: он је велики утицај у аустријској дипломатији мађарској набавио; он је тим учинио, да је сад влада Аустро-Угарској у мађарске руке дошла: он је положај Мађарске у монархији хабсбуршкој узвисио: али у једној ствари није учинио ништа, што би обстанак домовине изнутра гарантовало.

Као министар заједничких послова показао се гроф Андраши као безусловни поборник дуализма; као начелни противник сваког државног строја, који би цислајтанско јединство измјењивао; као савезник њемачког елемента, а противник славенског; као заступник хегемоније Њемаца у Цислајтанији а Мађара у Транслајтанији. Као заједнички министар долази гроф Андраши у палату на Баллацу као „Бајстнус редививус“ (други Баст“). Програм грофа Андрашија као заједничког министра изражен је у прев. решкрипту од 30. Окт.

А као министар спољашњих послова показује се гроф Андраши по досадашњем искуству као највећи пријатељ Турака, а највећи непријатељ Руса. Гроф Андраши био је после 1849. заступник мађарске емиграције у Цариграду. Тако каже мађ. Реформа. Гроф Андраши био је да се одмах удара на Русију, кад оно Горчаков раздери уговор парижки од год. 1856. Тако нам је казивала мађ. Реформа. Било би довољно разлога узети да се преузимањем листнице министра спољашњих дјела, на грофу Андрашију, решавање истог питања започиње.

Шта се имаду падати Славени од Андрашија, каже „Голос“ у бр. 299.: „Славени, вели он, осим Пољака, имају се још мање надати и праву с правди од Андрашија него ли од Бајста. Мађари немају никакву права на превладу над осталим народима. Њемци су мислили, да ју имају и могу држати и вршити, ну ни они непоставише ништа, према је династија сама њемачка. Њемци ће бити увријеђени, што је првим министром Мађар, који значи запостављење свијух народа осим мађарскога, те би био провокацијом свију с јасном цијели произвести државни обрат. Таква смјелост чини се невјероватна. У осталом Аустро-Угарска је таква земља, гђе се често догађају свемогуће невјероватности.

ДОПИСИ.

Д. П. У КАРЛОВЦУ, 3. Новембра. — (Прва епархиска скупштина.) Судим да ће овај саставак сваког брата Србина занимати, те похита, да главније на видик изнесем, нека народ цијелу ствар пресуди.

28. Октобра у 9 сати из јутра зачу се глас звона на тамошњој цркви, као знак састанка скупштинара, те будући да се није знало, ће ће се обдржати скупштина, похиташе сви посланици у цркву. Одављен изасла се једна депутација по г. епископа Лукијана Николајевића, који и дође, те код призивања светог Духа лијепо слово изговори, које посланике к њиховом раду ободри.

По свршетку ове молитве одратисмо г. епископа у његов стан, а ми се кренусмо у саборницу, која је у Шаеру, ће се солдати муштрају предидијелена била. Ту се мало изачудисмо тој дворани, али у Плашком, пак човјек боље захтјевати и не може, и моралосмо подијети и влажност, а и пухање вјетра кроз разбите прозоре, па то све не стаде па пут доброј вољи. Срби се састадоше, и у својој средини изабраше

најстаријег свештеника за председника, а најмлађег по година за перовођу, председник отвори скупштину, и позва једну депутацију, која да оде не г. епископа Лукијана.

Кад г. епископ у саборницу ступи, буде са одушевљењем три пут живо поздрављен; који своје председничко мјесто заузео, и врстнијем говором скупштину отвори, — и позва скупштину да се изрази, колико у верификациони одбор чланова да буде, на више захтевања закључи се, из сваког протрезвитеријата два световна, и једног свештеника да се избере, које се и обави. Истоме одбору повјери председник вјеровнице, и одгоди скупштину.

Одбор 15.це обави свој рад свјестно, и донесе на стол председника. Известилац госп. прото Беговић изјави, да је 112 посланика овјеровљено, а 6 свештеника који су незаконито под председништвом г. проте Кукића у Костајници бирати одбором одбачено, на премда је 9 сати ноћи било, жељено је председник да се то решавање до сутра остави, но народ увиђе кривилу, и насилје, које је доказато према проти Кукићу, изјави је, да се његовије пристаха вјеровница забацује, јер нити има ће се бирало, нити ко је кога бирао, а нити колико је чланова код тога избора присуствовало, те тако то нека за равнање у будуће свакоме служи да се мањина већини покорити треба, — а за тијем се сједница закључи.

Други дан изабра се одбор од 15 лица за кандидацију, и скупштина се отвори, и прими све што је одбор предложио са малим измјенама:

I. Изабрата је конвенторија од 36 чланова, 24 свештеника са протам, и 12 световни.

II. Административни одбор 24 члана, свештеника 8, а световни 16.

III. Школски одбор од 15 чланова, референт г. Бошковић, који је и подпредседником скупштине једногласно био изабрат, 2 свештеника, 2 учитеља и 10 световни.

IV. Одбор од 5 лица за представке.

V. У сваком протрезвитеријату по 7 чланова за дотацију, и т. д. још њекоји пододбори.

Сви ови одбори треба по закону за 14 дана да се састану и свој рад одлучу. Кад су сви ови избори обављени, примале су се молбе, за тајем интерпелације, које се највише њекојих прота тичу, а иза тога стављати су предлози, који се већим дјелом примише, а што је најглавније и најнуждије то се одгоди — пренос владицине столице у Карловац.

Има доста браће који ће рећи, па зар није све једно био владика у Плашком или у Карловцу, а нашијем непријатељима, то јест још милије, да се ми по пустињи кривимо, и да недопиремо у дотицај изобразеније народа, којим још замјерити не могу, јербо се и онако српског напретка боје, па незајерава толико ни онијем двама плашчанским трговцима који непрестано летише, од једног до другог посланика да их пунтају нека владика остаје ће је и досад био, јер ће они (скупштинери) из свог жепца морати столицу владичину у Карловцу задати, то они радише у свом лакоумном себичном интересу.

Али замерама овим људима и оној браћи, који су обсејдочени том користи и напредком, становања владике у Карловцу, и признају — ту корист — али проти свега обсејдочена раде — само да стеву популарност код певиног народа, па да буду народни заступници — а замјерам и онијем свештеником који ко да су противници просвете, опире се тој светој дужности, ваљда се боје бољег рада, који би наступио, а тај мора наступити, па било оно из Плашкога, или из Карловца.

Наш народ запуштен је, од Косова па до данас гњечен је Србин од свакога — свак му је душманин био од свије страна нападат је он — али је слободе по најмање ужива, а за слободу понајвише крви пролијевао, — та кад завиримо у повјестницу како га је Њемац варао, како га је Турчин газио, колико га Мађар притискива, колико га Језуити нападаше, мора човјек приврати, да је велико чудо, да се још на овоме свијету налазимо.

Срби браћо, кад смо могли све невоље претрпити, и доживити, да можемо сами о својој просвети и напредку радити, и кад дочекасмо да можемо јавно састанке, саборе и скупштине обдржавати, онда треба да се својски заузмемо за тај свети рад, доста смо спивали сви нам народи утекоше, — недојмо да заостанемо, — ради нашијех личнијех и себичнијех интереса, Нека нам буде напредак народа пред очима, нека нам школе буду највеће задаћа, јербо „из школе иде се у цркву“ примјети један свештеник.

Пита се сада ко да ради и ће да се рад и код сваког посла, тражи се згода, да се поса олакша, то је нужно и овђе, ја од моје стране мислим, да ови одбори имаду сада да свој рад својски предузму, и за дојдуће скупштине да све зговете, и то се мора све сада у Плашком и то о свом трошку радити, а кад човјек о свом трошку за обћу корист ради, онда иде на то да га макар јефтаније стане, сваки члан одбора мора узети прилику из Вацке и из Лике по ф. 30 у Плашки а у Карловац може се и за 2 или ф. 3 — довести, у Карловцу добије собу за 50 нов. за то у Плашком мораше неки посланици и на сијену или слами спавати, ми браћи Плашчаном незајерамо, него им зафаљујемо на дочеку али за оваков рад, треба мјеста које има све што треба, а треба и људи способније уз владика са којима се он посавјетовати може, — ће их има више, у Плашком или у Карловцу?

У Карловцу је српска свјест од памтвијека, карловачки Срби раде за напредак своје браће по Крајини, карловачки Срби дадоше ф. 6060 на препарацију, ће ће се учитељи српски учити, али не за своју сопствену корист, јербо они имаду за се доста — ако ћемо на то — него за корист браће своје околу себе, Карловчани не траже владике да им парадире, него они виде потребе, које би владика са Карловчанима народу пружао, у Карловцу има сила, које ће са помоћу препарације и професора давати „Сијела“ и „Беседе“ па из тога прихода кадри ће бити давати један поучни „Лист“ своме народу, за кратко вријеме отвориће се ђевејачка школа и то ће бити за све околине браће своје.

Карловачки Срби прваче свађе, подпомажу, свроте и удове, и изшкољају по једног младића крајичкој скоро сваке године, кад би себични били за све ово неби они ништа марили, нити се бринили. —

Каже се владика је за народ нека сједи међу народом, кад би био владика у Карловцу онда би баш био међу народом, више него у Плашком, ево доказа. — У Карловцу је брзојав са свију страна, ето најјетинији пут к владик, за тијем железнице које ће се с временом и по крајини отворити биће овђе средиште, а средиште је и по себи самом, јербо свих 6 пуковнија састаје се народ сваке седмице у Карловцу, по послу трговачком, па угред походи свако свога пастира, чује нешто од владике, нешто од изобразење браће српске, пак приповједи код куће, и тако се шири свјест, — свештеник доведе своје дијете у школу походи свога пастира, набави се што му треба па иде кући, а тако исто и брат Крајички — кад би хтео набрајати, имао би до сутра писати, и још све описао неб, знаде те сваки изобразени Србин, да је то од пријеке нужде, а колико је све ово наведено и не наведено, толико је то поглавито, да се одлучено браћини нападајима непријатеља, који нам на пропаст иду, ту треба да смо на окупу, ту треба материјалне и физичне снаге, — ће је има више у Плашком или у Карловцу?

Браћо дакле, не дајте се водити од себичњака, који за себе гледају, и иду на то, да вас задрже у глупости, није истна, чим вас плаше, да ћете ви из нашег жепца столицу владичину задати, нећемо ми новаца, који вас ни крајдаре неће коштати, па ћемо ми за вашу и за свега народа српског будућност, с вама у слоги радити, и то нека нам буде свије Срба жеља и задаћа, да се сложимо, и један другом да се повјеримо, а ко изневјери и издаде, тога нек тешка судба и проклетство као и Вука Бранковића постигне. —

ЦЕТИЊЕ, 19. Новембра. — Његова Свијетлост, кнез Никола I. отпутовао је у прошли Понеђељник у Брда са великом свитом. С њиме су, осим обичне пратње, отишли и сви гг. Сенатори. Њ. Свијетлост, кнез задржаће се у Брдима једно двадесет дана.

— 18. Новем. — Од више дана бави се у нашој пријестолници познати њемачки публициста и пријатељ Словена г. др. Густав Раш. За вријеме свога бављења на Цетињу он је с највећом вољом разбирало о стању Црне Горе. Са највећим задовољством говори о напредку њезине и чуди се глупости странаца, који свакојаке измишљотине простиру о нашој земљи. Ми се радујемо, што сви путници, који нас у потоње вријеме походише носе са собом овакав пријатан утисак и увјеренисмо да ће будући са све пријатнијим полазити.